

Προτού μιλήσω για το θέμα που έχω επιλέξει να παρουσιάσω σήμερα αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον καλό φίλο και διακεκριμένο επιστήμονα κ. Λάμπρο Λιάβα στον οποίο ανήκει η πρωτοβουλία της πρότασης της πολύ μεγάλης τιμής που μου αποδίδεται απόψε εδώ, αυτή της αναγόρευσής μου σε επίτιμο διδάκτορα του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Ευχαριστώ επίσης από τα βάθη της καρδιάς μου όλους όσους υποστήριξαν αυτή την πρόταση με την ψήφο τους καθώς και τους πολλούς και πολυαγαπημένους φίλους που με τιμούν με την παρουσία τους εδώ σήμερα. Η απονομή αυτής της διάκρισης φυσικά με γεμίζει χαρά και ευγνωμοσύνη, αλλά πολύ περισσότερο μου γεννάει μια ακόμα μεγαλύτερη ανάγκη και επιθυμία να συνεχίσω, με ό,τι δυνάμεις και μέσα διαθέτω, να υπηρετώ την τέχνη της μουσικής και τον χώρο της μουσικής εκπαίδευσης ελπίζοντας ότι, με αυτό τον τρόπο, θα φανώ αντάξιος αυτής της τιμής.

Κάποτε πριν από περίπου 30 χρόνια, κάποιος ρώτησε τον καλό μου φίλο και συνάδελφο Djamchid Chemirani, έναν από τους κορυφαίους μουσικούς του Ιράν, «από πού βγαίνει η μουσική?» Ο Djamchid απάντησε: «Ο κάθε άνθρωπος δεν έχει μια πλευρά του εαυτού του που ελάχιστα την ξέρει; Από κει βγαίνει η μουσική». Η απάντηση αυτή, αν και εκείνη τη στιγμή που την άκουσα δεν πρόλαβα να επεξεργαστώ όλη τη σημασία της, είχε ωστόσο για μένα μια έντονη «δόνηση» αλήθειας που, από τη μια δεν μπορούσα να εξηγήσω, και από την άλλη δεν μπορούσα να αγνοήσω. Απλώς κατάλαβα ότι το θέμα ήθελε πολύ ψάξιμο.

Ας αρχίσουμε από ένα πολύ βασικό ερώτημα: τη μουσική τη δημιουργούμε εμείς οι άνθρωποι; και λέγοντας «δημιουργούμε» τι ακριβώς εννοούμε; Τεχνικά η μουσική είναι μια οργανωμένη μορφή συγκεκριμένων ήχων σε αυτό που εμείς ονομάζουμε «μελωδικά», «ρυθμικά» και «αρμονικά» σχήματα. Χωρίς να

μπαίνουμε εδώ στη διαδικασία ενός ακριβή ορισμού αυτών των τριών όρων, μπορούμε να πούμε ότι, για λόγους πρακτικούς, οι φθόγγοι, οι συχνότητες, και οι αριθμοί που χρησιμοποιούμε στα μελωδικό-αρμονικά και ρυθμικά μας σχήματα δεν είναι άπειροι. Για παράδειγμα, το μεγαλύτερο ρυθμικό σχήμα που έχω συναντήσει είναι των 120 τετάρτων, δεν έχω δει ποτέ ένα ρυθμικό κύκλο των 2356 τετάρτων, που όμως σίγουρα ως πιθανότητα υπάρχει. Επίσης οι φθόγγοι και οι συχνότητες που χρησιμοποιούμε για τις μελωδίες μας είναι συγκεκριμένες και εντός ενός ορισμένου φάσματος που αντιστοιχεί στις πεπερασμένες ακουστικές μας ικανότητες. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ακόμα ότι, ό,τι και αν φτιάχνουμε εμείς στη μουσική, αυτό κάπου προϋπάρχει σε ένα χώρο μαθηματικής πιθανότητας ως ένας συνδυασμός αυτών των πολύ συγκεκριμένων στοιχείων, κάτι που σημαίνει ότι δεν είναι ακριβώς μια δική μας «δημιουργία», εκτός βέβαια αν θεωρήσουμε τη δημιουργία ως απλή μεταφορά του εν δυνάμει υπαρκτού από το χώρο της πιθανότητας σε ένα χώρο «ύπαρξης» που ορίζεται από το ότι γίνεται αντικείμενο αντίληψης ζωντανού όντος. Εάν το δούμε από αυτή τη σκοπιά, τότε αυτό που ονομάζουμε δημιουργία μοιάζει περισσότερο με μια διαδικασία διεύρυνσης των ορίων της συνειδητότητάς μας προκειμένου να συμπεριλαμβάνει μέχρι τώρα άγνωστες αλλά εν δυνάμει υπαρκτές πιθανότητες. Αυτό όσον αφορά το «τεχνικό» σκέλος. Πέρα από αυτό όμως η μουσική έχει πολλές άλλες διαστάσεις κυρίως πνευματικού τύπου. Συγκινησιακές, θρησκευτικές, διανοητικές, στοχαστικές, κινησιολογικές και πολλών επιπλέον διαστάσεων που δεν μπορούν να εξηγηθούν μόνο ως μαθηματικές πιθανότητες που, με κάποιον τυχαίο και άγνωστο τρόπο, βρίσκουν το δρόμο τους στο μυαλό ενός ανθρώπου και από κει στα δάκτυλά του πάνω σε κάποιο όργανο. Υπάρχει κάτι το μυστηριώδες και μάλλον ανεξήγητο που «δένει» όλες αυτές τις διαστάσεις εμπειρίας μαζί σε αυτό το μοναδικό φαινόμενο που βιώνουμε, το οποίο ονομάζουμε μουσική, και που όντως αποτελεί **δημιουργία** με την πολύ ευρύτερη έννοια του όρου. Στις ζωές των διαφορετικών ανθρώπων η μουσική φαίνεται να παίζει

ποικίλους ρόλους, ρόλους που εμείς οι ίδιοι αναθέτουμε σε αυτήν σύμφωνα με τις δικές μας πνευματικές ανάγκες. Η ίδια η μουσική απλώς ανταποκρίνεται σε ό,τι εμείς ζητήσουμε από αυτήν και μάλιστα **μπορεί** να το κάνει. Υπάρχουν αυτοί που χρησιμοποιούν τη μουσική απλώς ως συνοδεία στη διασκέδασή τους. Δεν ζητάν κάτι παρά πάνω, και η μουσική αυτό ακριβώς τους παρέχει, αυτό που ζήτησαν. Ωστόσο η μουσική μπορεί να μας δώσει κάτι πολύ παρά πάνω από αυτό εάν της το ζητήσουμε. Μπορεί ακόμα να μας πάει πέρα από τα όρια του εαυτού μας σε διαστάσεις πνευματικής εμπειρίας που ούτε μπορούμε να φανταστούμε, αρκεί όμως να της το ζητήσουμε, να σταθούμε απέναντί της με την αφοσίωση που της αναλογεί σε μια τέτοια αναζήτηση, και να την αντιμετωπίσουμε ως αυτό που στην πραγματικότητα είναι: η πιο ιερή και αληθινή τέχνη. Συχνά λέγεται ότι μια εικόνα αντιστοιχεί με 1000 λέξεις. Σε αυτό θα πρόσθετα ότι μια μελωδία μπορεί να εμπεριέχει τις εμπειρίες μιας ολόκληρης ζωής και ακόμα πολύ περισσότερο. Μπορούν ακόμα τα βιώματα αμέτρητων ανθρώπων, μέσα από τα βάθη του χρόνου, να περάσουν με τη μορφή μιας μουσικής φράσης από το συλλογικό υποσυνείδητο στη συνείδηση ενός απλού μουσικού, και με αυτό τον τρόπο να περάσει από τη διάσταση των πιθανοτήτων σε αυτήν της ύπαρξης όπου εμείς, με τις αισθήσεις μας, την αντιλαμβανόμαστε και μετέχουμε στην δημιουργία της. Φυσικά ίσως δεν είναι εφικτό προς το παρόν να αποδείξουμε με τρόπο επιστημονικό ότι αυτό ακριβώς συμβαίνει. Πώς αλλιώς όμως εξηγείται ότι μια απλή μικρή μελωδία μπορεί να κάνει ολόκληρους λαούς να δακρύζουν, να χαίρονται, να οραματίζονται, και να ελπίζουν? Αυτό όμως που αναδύεται από το προαναφερόμενο «χώρο των πιθανοτήτων» φυσικά δεν είναι μονάχα τα μαθηματικά στοιχεία, δηλαδή ο συνδυασμός συχνοτήτων και αριθμών που απαρτίζουν μια μελωδία ή μια ολόκληρη μουσική σύνθεση. Η συνάντηση αυτών με το ζωντανό κόσμο της ανθρώπινης συνειδητότητας είναι που τους δίνει ζωή και που γεννάει μια εσωτερική μέθεξη που εμείς βιώνουμε ως εμπειρία της ακρόασης της μουσικής. Μια εμπειρία που αγκαλιάζει το είναι

μας και που μας αγγίζει στα πιο βαθιά του σημεία. Όλο αυτό βέβαια εφόσον εμείς αναζητούμε μια τέτοια εμπειρία και ψάξουμε για τη μουσική που μπορεί να μας τη χαρίσει. Δεν είναι όλες οι μουσικές φτιαγμένες από το ίδιο υλικό και δεν στοχεύουν όλες στο ίδιο βάθος. Η πιο αληθινή μουσική μάς έρχεται συνήθως από ταπεινούς ταγμένους ανθρώπους που αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως υπηρέτες της τέχνης αυτής και όχι ως αφέντες της. Οι άνθρωποι αυτοί είναι καθαροί «αγωγοί» μιας μουσικής που έχει ως αφετηρία τα αρχέτυπα του ανθρώπινου βιώματος όπως φανερώνονται στον πιο εσωτερικό πυρήνα του κάθε ανθρώπου. Ο Πλάτωνας είχε πει για αυτή τη μουσική ότι «δίνει ψυχή στο σύμπαν, φτερά στη σκέψη, απογειώνει τη φαντασία, χαρίζει χαρά στη λύπη και ζωή στα πάντα». Η μουσική αυτής της ποιότητας, που μπορεί να βρεθεί σε σχεδόν όλα τα είδη και ιδιώματα, διαφέρει ριζικά από τα πρόσκαιρα κατασκευάσματα της σύγχρονης μουσικής βιομηχανίας που συχνά πραγματεύονται με ένα τρόπο κάπως δημοσιογραφικό, ένα ρηχό περιεχόμενο υπαγορευμένο κυρίως από τους δείκτες της αγοράς.

Εγώ, ενώ ξεκίνησα την πορεία μου στη μουσική σε μικρή ηλικία, με ένα βιολοντσέλο και στη συνέχεια με μια κλασική κιθάρα, δεν βρήκα στο δυτικό κλασικό χώρο αυτό που αναζητούσα και εντέλει το βρήκα σε μουσικά ακούσματα που είχαν την προέλευσή τους σε τόπους πολύ μακριά από τον δικό μου. Ένα κάπως τυχαίο γεγονός, όταν ήμουν περίπου 14 ετών, έμελλε να με φέρει για πρώτη φορά σε επαφή με μουσική τροπικού τύπου και συγκεκριμένα αυτή της Ινδίας. Με πήγαν τότε σε μια συναυλία του αείμνηστου Ali Akbar Khan, ένας από τους κορυφαίους μουσικούς της Βόρειας Ινδίας εκείνη την εποχή. Τότε, όπως είπα προηγουμένως ήμουν μαθητής κλασικής κιθάρας και η εμπειρία αυτή όχι μόνο μου έκανε τεράστια εντύπωση, αλλά μου άνοιξε πάρα πολλούς καινούριους ορίζοντες που δεν φανταζόμουν καν ότι υπήρχαν. Δεν νομίζω βέβαια ότι σε αυτή μου την πρώτη συνάντηση με μουσική αυτού του τύπου κατάλαβα πολλά πράγματα, αλλά σίγουρα με μάγεψε η τόσο τέλεια συνύπαρξη που υπήρχε σε

αυτή τη μουσική ανάμεσα στην αναπτυγμένη και σύνθετη δομή και στον αυτοσχεδιασμό, κάτι που δεν είχα ξανασυναντήσει στα μουσικά είδη που μέχρι τότε μελετούσα. Επιστρέφοντας στο σπίτι μου μετά από αυτή την εμπειρία προσπάθησα να μιμηθώ τους ήχους και κάτι από την φρασεολογία που είχα ακούσει σε εκείνη την συναυλία. Αμέσως όμως συνειδητοποίησα ότι προκειμένου να παίξω μια τέτοια μουσική, θα χρειαστώ ένα όργανο κατασκευασμένο ειδικά για να αποδώσει τέτοιους ήχους. Κάπως έτσι ξεκίνησε για μένα ένα μεγάλο ταξίδι πολλών δεκαετιών, που συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, στο οποίο συνάντησα πολλά όργανα, πολλές μουσικές, και βέβαια πολλούς ανθρώπους, αρκετοί εκ των οποίων έγιναν δάσκαλοί μου. Κατάλαβα εν ολίγοις ότι όλα τα τροπικά μουσικά ιδιώματα, από τη βορειοδυτική Αφρική μέχρι και τις δυτικές επαρχίες της Κίνας, έχουν πολύ βαθιές ρίζες και στενές σχέσεις αλληλοεπίδρασης μεταξύ τους που διαρκούν σχεδόν όσο η ίδια η ανθρώπινη ιστορία. Γινόταν όλο και πιο φανερό ότι ουσιαστικά αποτελούν μια τεράστια οικογένεια στα πλαίσια της οποίας το κάθε μέλος έχει να δώσει και να μάθει παρά πολλά από όλα τα άλλα μέλη, και ότι με αυτό τον τρόπο τα περιθώρια περαιτέρω εξέλιξης του κάθε ιδιώματος ξεχωριστά είναι απεριόριστα, αρκεί να μπορεί να συνεχίσει ο ανοικτός διάλογος μεταξύ τους. Δυστυχώς όμως, στον σημερινό κόσμο, ο διάλογος αυτός απειλείται και, για πολλούς και διάφορους λόγους, σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα, ακυρώνεται. Αυτό συμβαίνει κυρίως επειδή σχεδόν όλος ο γεωγραφικός χώρος που γέννησε αυτές τις τόσο σπουδαίες και σημαντικές παραδόσεις ταλανίζεται σήμερα από έκρυθμες πολιτικές και κοινωνιολογικές καταστάσεις, από εθνικιστικά ιδεολογήματα που αποτρέπουν τους ανθρώπους της μιας περιοχής από το να δείξουν ενδιαφέρον για αυτά που κάνουν άλλοι σε άλλες χώρες, και βέβαια επειδή, σε πολύ μεγάλο βαθμό, ο ηγεμονικός δυτικός κόσμος που, μέσω μιας αποικιοκρατικής πολιτικής αιώνων, έχει απορρυθμίσει εντελώς την φυσική πολιτισμική ροή και εξέλιξη αυτών των λαών, συχνά μάλιστα επιβάλλοντας τα δικά του πρότυπα τόσο στην τέχνη όσο και σε όλο το φάσμα

της ζωής. Εμείς στο Μουσικό Εργαστήρι Λαβύρινθος υπηρετούμε ένα ίσως ουτοπικό και ρομαντικό όραμα που θέλει την Κρήτη να αποτελεί τον ιδανικό χώρο που θα μπορούσε να φιλοξενήσει και να διευκολύνει το διάλογο αυτών των πολιτισμών, και όπου θα μπορούσαν να αναπτυχθούν νέες δημιουργίες στις οποίες όλοι θα είχαν τη δυνατότητα, με τον δικό τους τρόπο και με τη δική τους ιδιαιτερότητα, να συνεισφέρουν.

Επιστρέφοντας στην αρχική ερώτηση σχετικά με την προέλευση της μουσικής και στην αινιγματική απάντηση όπως διατυπώθηκε από τον αγαπητό μου Ιρανό συνάδελφο, μπορώ να πω το εξής: μετά από μια περιπλάνηση σε πολλά μουσικά τοπία που διαρκεί λίγο περισσότερο από πέντε δεκαετίες τώρα, και μετά από αμέτρητες εμπειρίες, συναντήσεις, συνομιλίες και συνεργασίες με παρά πολλούς μουσικούς από σχεδόν όλο τον κόσμο, καταλήγω στο ότι για μένα προσωπικά η μουσική πάντα λειτούργησε ως η γλώσσα της συνομιλίας μου με ό,τι αντιλαμβανόμουν ως ιερό, και λέγοντας ιερό δεν εννοώ μονάχα αυτά που διδάσκουν οι μεγάλες θρησκευτικές παραδόσεις. Το ιερό για μένα είναι αυτό που φανερώνει την ένωση, η ένωση που είναι η αλήθεια πίσω από τη φαινομενική διάσπαση και διαίρεση, την απουσία της απόστασης, τη ζωή πέρα από τα όρια του χώρου και του χρόνου όπου όλα και όλοι πράγματι ενώνονται. Η μουσική από κει μας έρχεται και προς τα εκεί μας πηγαίνει.